

UDK 811.163.42367.335

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćen za tisak 7. 11. 2022.

<https://doi.org/10.29162/jez.2022.13>

Iva Nazalević Čučević
Filozofski fakultet Zagreb

Rečenice s *nego* i *već**

U radu se analizira upotreba *nego* i *već* u različitim tipovima rečenica, a ponajviše na razini nezavisnosložene rečenice. *Nego* se analizira u okviru jednostavne, nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice, a *već* kao alternativni veznik u okviru nezavisnosložene rečenice. Pritom se *nego* u jednostavnoj rečenici pojavljuje kao čestica, a u složenoj kao veznik, tj. dio vezničkoga izraza, čiji dio na razini paratakse može biti i *već*. Na trima razinama propituje se sintaktičko-semantički status rečenica s česticom *nego* i veznicima *nego* i *već*. Na razini jednostavne rečenice analizira se upotreba čestice *nego* za izražavanje gradacijskoga i usporednoga značenja. Na razini nezavisnosložene rečenice raspravlja se o suprotnim rečenicama sa značenjem čiste suprotnosti, suprotnosti s gradacijskim značenjem i suprotnosti sa značenjem pribrajanja te se razmatra uporaba veznika *nego* i *već* u sastavu udvojenih veznika. Na razini zavisnosložene rečenice sažeto se upućuje na neke značenjske osobitosti usporednih rečenica s veznikom *nego*. Analiza suprotnih rečenica s navedenim veznicima i vezničkim izrazima podrazumijeva i uključenost sintaktičke negacije jer je negacija temelj takvih konstrukcija.

Ključne riječi: *nego*, *već*, jednostavna rečenica, nezavisnosložena rečenica, zavisnosložena rečenica, gradacija, pribrajanje, usporednost, sintaktička negacija

1. Uvod

Cilj je rada propitati narav značenjskih odnosa u prvome redu u okviru nezavisnosloženih suprotnih rečenica s veznicima *nego* i *već*, odnosno vezničkim izrazima čiji su dio. Na temelju primjera razmotrit će se ostvarivanje kojega drugoga odnosa uz suprotni. Značenjski odnosi suprotnosti, gradacije, usporedbe i pribrajanja koji se ostvaruju u rečenicama s tim riječima potaknuli su nas da ih iscrpnije analiziramo u različitim tipovima rečenica, što čini prvi dio našega rada. Dakle analiziramo

* Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom *Sintaktička i semantička analiza dopuna i dodataka u hrvatskom jeziku – SARGADA* (2019–04–7896).

ih u okviru jednostavne, nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice, upućujući na njihove sintaktičko-semantičke osobitosti i međusobne razlike. Pritom razmatramo rečenice tipa *Nagradni fond je više nego dobar; Ivan je viši nego ja; Nije Ana razbila vazu, nego/već Marija; Nije im stalo do mira, nego smisao vide u sukobu; To je ne povezanost, nego udaljenost biskupa i naroda; Nisu Anu proglasili najboljom učenicom razreda, nego/već generacije; To je ne kamenčić, nego/već kamen tištanja; Ljubav ne bi trebala biti samo posljedica nego i uzrok; Nije samo da/što je lijep nego/već je i prava maza; Nije samo da je lijep nego/već je i prava maza; Nauk je valjan ne samo kad je pravovjeran već i kad je izložen cjelovito; Ispalo je bolje nego smo se nadali. Iz navedenih primjera razvidno je to da rad postavljamo nešto šire, uzimajući u obzir i one strukture u kojima primjerice *nego* ne dolazi kao veznik, nego kao čestica (usp. Pranjkić 2018). Jasno je i to da u pojedinim strukturama *nego* i *već* alterniraju, a u pojedinima to nije slučaj. Dakako, na temelju primjera očigledno je i to da će uz nezavisnosložene strukture radom biti obuhvaćene i jednostavne i zavisnosložene. Ipak, u središtu su naše pozornosti nezavisnosložene rečenice s veznicima *nego* i *već*, i to razmatranje suprotnih rečenica, suprotnih rečenica s gradacijskim značenjem i suprotnih rečenica sa značenjem pribrajanja. Primjeri na kojima se temelji pregled porabe *nego* i *već* u različitim tipovima rečenica preuzeti su iz jezikoslovne literature na koju se poziva (npr. Silić i Pranjkić 2005; Nazalević Čučević 2016) i *Hrvatskoga mrežnog korpusa* (*hrWaC*, v. Ljubešić i Klubička 2014).*

2. Tipovi rečenica s *nego* i *već*

Budući da smo u prethodnome poglavlju istaknuli da će našom analizom *nego* i *već* biti obuhvaćeni u okviru sintakse jednostavne i složene rečenice, raščlambu započinjemo jednostavnom, a nastavljamo nezavisnosloženom i zavisnosloženom rečenicom.

2.1. Jednostavna rečenica

U okviru jednostavne rečenice govorimo o dvama tipovima porabe čestice *nego* – gradacijskome (1–6) i usporednome (7–9).

2.1.1. Rečenice gradacijskoga značenja

U primjerima (1–6) čestica *nego* dolazi združena s česticom *više*¹ te s pridjevom ili prilogom zauzima službu predikatne dopune (1–2) ili modifikatora, adverbijalnoga (4) i atributnoga, neobveznoga (5) te obveznoga (3 i 6).

¹ *Više* uzimamo kao gradacijsku česticu koja dolazi na početku konstrukcije iskazujući viši stupanj svojstva iskazana pridjevom ili prilogom (v. Silić i Pranjkić 2005: 255), neovisno o tome nalazi li se izravno ispred pridjeva ili priloga čiji viši stupanj leksičkoga značenja iskazuje, npr. *Nije više uspješan onaj koji marljivo radi, nego onaj koji mulja i bogati se*, ili na početku konstrukcije *više nego + pozitiv*

- (1) *Nagradni fond je više nego dobar. / Cijena je više nego povoljna. / To je sada više nego očito.*
- (2) *Ponašanje te osobe postaje više nego prihvatljivo.*
- (3) *Bjelorusi su se predstavili u više nego dobrom izdanju protiv favoriziranih domaćina.*
- (4) *Klub Veruda obavio je to više nego uspješno.*
- (5) *Više nego uslužno osoblje restorana uključilo se u našu nagradnu igru.*
- (6) *Nastojimo ponuditi više nego prihvatljivu cijenu. / Testni automobil može se pohvaliti i više nego prihvatljivom potrošnjom.*

U primjerima (1–6) konstrukcijom *više nego + poz. prid./pril.* izraženo je gradacijsko značenje.² Riječ je o opisnome načinu iskazivanja većega stupnja značenja pridjeva ili priloga koji je u pojedinim primjerima moguće zamijeniti sintetičkim komparativom (v. Marković 2010: 56), usp. (1, 2, 6) i (1a, 2a, 6a). U drugima gradacijski odnos iskazan konstrukcijom *više nego + poz. prid./pril.* može alternirati s konstrukcijom u kojoj se iskazivanje većega stupnja leksičkoga značenja pridjeva ili priloga postiže gradacijskom česticom,³ usp. (1) i (1b), (3) i (3a) te (4) i (4a):

- (1a) *To je sada očitije.*
- (1b) *Nagradni je fond jako dobar. / Cijena je izrazito povoljna. / To je sada vrlo očito.*

pridjeva ili priloga, npr. *Onaj koji mulja jest više nego uspješan*. Gradacijska čestica *više* nerijetko dolazi u kombinaciji s česticom *manje*, kojom se pak izražava manji stupanj svojstva iskazana pridjevom ili prilogom, npr. *Zagrebačka kazališta u protekloj su sezoni ostvarila manje ili više uspješne projekte, Sve je drugo manje ili više uspješna nadogradnja*.

² Pod gradacijskim značenjem podrazumijevamo izražavanje većega stupnja označenoga pridjevom ili prilogom, a pod usporednim izražavanje standarda usporedbe (v. Marković 2018: 297). Da bismo zornije opisali porabu čestice *nego*, tako ćemo u primjeru *Ona je bolja nego ja* govoriti o gradacijskome značenju iskazanome sintetičkim komparativom te o usporednome iskazanome konstrukcijom *nego + N*. S druge strane u primjeru *Ona je više nego dobra* govorit ćemo o gradacijskome značenju konstrukcije *više nego + poz. pridjeva*. U radu tako rabimo nazive *gradacijsko značenje* i *usporedno značenje*. S obzirom na to da lučimo gradacijsko od usporednoga značenja, za čestice kojima se izražava viši stupanj svojstva izražena pridjevima ili priložima rabit ćemo naziv *gradacijske čestice* (ne i *usporedne*, npr. *Ona je jako dobra*), a zavisnosložene rečenice kojima se izriče usporedba nazivat ćemo *usporednima* (ne i *komparativnima*, npr. *Ona je bolja nego što sam mislila*). Naziv *komparativ* rabit ćemo kada budemo govorili o sintetičkome komparativu. Za naziv *standard komparacije/usporedbe* (v. Marković 2018: 297) rabit ćemo naziv *standard usporedbe*.

³ J. Silić i I. Pranjaković (2005: 255) za taj tip čestice rabe naziv *usporedne ili gradacijske*, ističući da je riječ o česticama „koje modificiraju svojstva izražena u prvome redu pridjevima ili priložima, i to uglavnom da ta svojstva gradiraju, stupnjuju, izražavaju viši ili niži stupanj svojstva ili se svojstva izražena pridjevom, odnosno prilogom uspoređuju s kakvim drugim svojstvima“. S obzirom na to da odnos gradacije pretpostavlja usporedbu (primjerice jednoga predmeta s drugim koji ima veći ili manji stupanj svojstva), ali i da se pri uporabi čestice *nego* gradacijsko i usporedno značenje mogu jasno lučiti, mi te pojmove razdvajamo, v. i bilješku 2.

- (2a) *Ponašanje te osobe postaje prihvatljivije.*
(2b) *Ponašanje te osobe postaje vrlo prihvatljivo.*
(3a) *Bjelorusi su se predstavili u iznimno dobrom izdanju protiv favoriziranih domaćina.*
(4a) *Klub Veruda obavio je to vrlo uspješno.*
(5a) *Prilično uslužno osoblje restorana uključilo se u našu nagradnu igru.*
(6a) *Nastojimo ponuditi prihvatljiviju cijenu. / Testni automobil može se pohvaliti prihvatljivijom potrošnjom.*

Preobliske sintetičkim komparativom bit će običnije tamo gdje standard usporedbe nije sintaktički obvezan. Na temelju primjera (1a) razvidno je da je *To je sada očitije* jedina mogućnost preobliske primjera pod (1), što bi se dalo objasniti činjenicom da se navođenjem adverbijala *sada*, tj. vremenskom lokalizacijom atribucije pretpostavlja njezino omjeravanje o standard usporedbe u okviru druge vremenske lokalizacije (npr. *nekada/prije/davno*), što u drugim primjerima pod (1) nije slučaj. Pretpostavljamo da je u rečenicama (2a) i (6a) gradacija izrečena sintetičkim komparativom bez standarda usporedbe moguća zbog značenja pridjeva koji pretpostavlja vremenski okvir dostizanja vrijednosti koja se njime izražava. Dakle tamo gdje viši stupanj svojstva izražena pridjevom ili prilogom nije moguće izraziti bez standarda komparacije, običnije je da konstrukciji *više nego + poz. prid./pril.* konkurira konstrukcija u kojoj se viši stupanj svojstva postiže gradacijskom česticom, npr. (4a, 5a).

Konstrukciji *više nego + poz. prid./pril.* bliska je ona kojom se izražava manji stupanj svojstva pridjeva ili priloga. Riječ je, dakako, o konstrukciji *manje nego + poz. prid./pril.*, npr. *Njegov odlazak bio je manje nego prijateljski, tako da je zaista bilo zle krvi, Kvalitetni primjeri te teze u Hrvatskoj se nađu manje nego prosječno, Toliku snagu producira manje nego prosječno kućanstvo.* Na temelju korpusa razvidno je da opisno izražavanje manjega stupnja leksičkoga značenja pridjeva ili priloga u službi predikatne dopune, predmodifikatora ili adverbijalnoga modifikatora tom konstrukcijom nije često.⁴

Iz upravo navedenih rečenica i onih od (1) do (6) razvidno je da čestica *nego* dolazi u okviru konstrukcije *više/manje nego + poz.*, opisno izražavajući veći ili manji stupanj svojstva izrečena pridjevom ili prilogom. Pritom *nego* ne alternira s *već*, a čitavu je konstrukciju moguće zamijeniti morfološkim komparativom ili konstruk-

⁴ Pretraživanjem korpusa ustanovljeno je da se veza *manje nego* najvećim dijelom odnosi na porabu u okviru usporedne zavisnosložene rečenice, npr. *Na povratak bi mogao čekati manje nego što je mislio*, odnosno na suprotnu nezavisnosloženu rečenicu, npr. *On nije manje, nego više života.* Primjeri su porabe tipa *Toliku snagu producira manje nego prosječno kućanstvo* rijetki. O analitičkome komparativu ili perifrastičkoj komparaciji kao jedinom načinu stupnjevanja prema inferiornosti, tj. „naniže“ v. kod Markovića (2010: 56; 2018: 301) i Vukojevića (1996: 138).

cijom *gradacijska čestica + pozitiv*, što ovisi o stupnju obveznosti standarda komparacije. U navedenim se primjerima o suprotnosti može govoriti u okviru prijelaza prema višemu ili nižemu, što je svojstvo gradacijskoga odnosa. Dakle porabu *nego* u jednostavnoj rečenici prvoga tipa određujemo kao gradacijsku.

2.1.2. Rečenice usporednoga značenja

U primjerima (7–9) čestica *nego* dolazi uz imensku riječ ili infinitiv:

(7) *Ivan je viši nego ja. / Voljeti je bolje nego ne voljeti.*

(8) *Razmazila ga je više nego nju.*

(9) *Radi predanije nego ti. / Radim manje nego on.*

Pritom čestica *nego* i imenska riječ ili infinitiv dolaze u službi (obvezne) adverbijalne dopune usporedbe uz imenski ili glagolski predikat određen komparativom pridjeva, odnosno priloga u značenju atribucije (7) ili načina (9), odnosno količine (8). Iz predmetnih rečenica razvidno je da čestica *nego* dolazi u okviru konstrukcije kojom se izražava usporedba radnji i predmeta s višim ili nižim stupnjem svojstva, da ne alternira s *već* te da je čitavu konstrukciju moguće zamijeniti prijedložno-padežnim izrazom *od + G*. Dakle za razliku od primjera (1–6), u kojima se gradacija postiže *nego*-konstrukcijom, u primjerima (7–9) *nego*-konstrukcijom izriče se spomenuti standard usporedbe, odnosno ono u odnosu na što se vrši usporedba, tj. ono s čim se što poredi. U navedenim primjerima o suprotnosti se može govoriti u okviru usporedbe po nejednakosti. Dakle porabu *nego* u rečenicama tipa (7–9) određujemo kao usporednu.

2.2. Nezavisnosložena rečenica

Na razini koordinacije analiziramo suprotne rečenice sa značenjem čiste suprotnosti, suprotnosti s gradacijskim značenjem i suprotnosti sa značenjem pribrajanja.

2.2.1. Nezavisnosložene suprotne rečenice

U okviru nezavisnosložene rečenice u prvome redu razmatramo uporabu veznika *nego* i *već* u suprotnim rečenicama. Pri tome u korelaciji stoje niječna i jesna klauza povezane predmetnim konjunktovima, usp. (10–14):

(10) *Nije Ana razbila vazu, nego/već (ju je razbila) Marija.*

(11) *Nije Ana moja sestra, nego/već (je moja sestra) Marija.*

(12) *Nisu je nazvali Ana, nego/već (su je nazvali) Marija.*

(13) *Ne kažnjavaj Anu, nego (kažnjavaj) Mariju!*

(14) *Nije bijeda niti je šaka jada ta država, nego (su bijeda i šaka jada) neke osobe.*

Na temelju primjera (10–14) razvidno je da obrazac suprotnih rečenica s istim glagolom u službi predikata surečenica povezanih veznicima *nego* i *već* čine niječna surečenica + *nego/već* + jesna surečenica. Napomenuli bismo da surečenična negacija⁵ može biti iskazana i morfološki (10–12) i sintaktički (13–14).⁶ Rečenicama (10–14) izriče se suprotnost – sadržaj je prve klauze u suprotnosti sa sadržajem druge – predikat se prve niječe, predikat se istoga leksičkoga značenja druge klauze potvrđuje. Uz opreku niječnost i jesnost radnje prisutna je opreka u okviru agensa (10), nositelja identifikacije i atribucije (11), identifikacije ili atribucije (12) i (14), predmeta zahvaćena radnjom (13) i sl., što se može prikazati kao *ne X y, nego/već X z*, gdje *X* predstavlja predikat, a *y* i *z* suprostavljene nepredikatne članove rečeničnoga ustroja.

Predikati mogu biti suprotstavljeni i leksički različitim sadržajima, usp. (15) i (10–14):

(15) *Nije im stalo do mira, nego smisao vide u sukobu. / Ne mire se, nego ratuju.*

Kao u primjerima (10–14) i u (15) sadržaj je prve klauze u suprotnosti sa sadržajem druge. Ta je suprotnost uz opreku niječnost i jesnost iskazana i oprekom u leksičkome značenju predikata, npr. *miriti se : ratovati*, što bismo mogli prikazati kao *ne X, nego/već Y*, gdje *X* predstavlja zanijekanu radnju, a *Y* radnju suprotnoga značenja koja se potvrđuje.

Dakako, u nezavisnosložene suprotne rečenice valja ubrojiti i rečenice tipa (16–18):

(16) *To je ne povezanost, nego udaljenost biskupa i naroda.*

(17) *Ratove smatraju ne zlom, nego biznisom.*

(18) *To je rat ne između naroda, nego između generacija.*

Za razliku od primjera (10–15) u rečenicama (16–18) nema opreke između niječnosti i jesnosti na razini predikata, nego je zanijekana samo predikatna dopuna (16–18), a glagolski je dio predikata u jesnome obliku. Sadržaj je predikatnih dopuna (16–17), odnosno postmodifikatora predikatnih dopuna (18) suprotan, usp. *povezanost : udaljenost, rat naroda : rat generacija*, odnosno ispravljen u odnosu

⁵ O surečeničnoj negaciji govorimo kada je sadržaj surečenice zanijekan u cijelosti.

⁶ O morfološkim (niječni prefiksi *ni-* i *ne-*) i sintaktičkim sredstvima negacije (niječnice *ne, niti*) u hrvatskome v. Zovko Dinković (2013) i Nazalević Čučević (2016).

na onaj iznijet u prvoj klauzi, usp. *zlo* : *biznis*. Zato bismo konstrukcije tipa (16–18) mogli prikazati kao X *ne* y , *nego/već* X z , gdje y predstavlja zanijekan, a z korigiran i suprotan nepredikatni član.⁷ U odnosu na primjere s rečeničnom negacijom (10–15) u primjerima s parcijalnom negacijom (16–18) riječ je o obilježenu načinu izražavanja suprotnosti koji može biti motiviran dodatnim naglašavanjem suprotnosti, tj. kontrasta identifikacije ili atribucije.

2.2.2. Nezavisnosložene suprotne rečenice s gradacijskim značenjem

Kada govorimo o nezavisnosloženim suprotnim rečenicama s gradacijskim značenjem, u prvome redu razmatramo konstrukcije tipa (19):

(19) *Nisu Anu proglasili najboljom učenicom razreda, nego/već generacije.*

I u primjeru (19) riječ je o konstrukciji opisanoj u 2.2.1, kojom se izriče suprotno značenje – predikat se prve niječe, predikat druge potvrđuje, ali je opreka podržana i gradacijskim odnosom u okviru postmodifikatora predikatne dopune (*učenica razreda* : *učenica generacije*). Drugim riječima, neosporno je da je u rečenici (19) riječ o korekturi, ali sadržaj iznijet drugom surečenicom povezanom veznikom *nego* ili *već* sadrži i prijelaz prema većemu stupnju svojstva.⁸ Zato bismo konstrukciju tipa (19) mogli prikazati kao ne X y , *nego/već* X y' , gdje y' predstavlja nepredikatni član rečeničnoga ustroja koji je gradiran u odnosu na y .

Kao nezavisnosložene suprotne rečenice s gradacijskim značenjem izdvajamo i rečenice tipa (20–22):

(20) *To je ne kamenčić, nego/već kamen tištanja.*

(21) *Postali smo ne lokalni, nego/već svjetski lider u vojnoj branši.*

(22) *Ti si učinio ne prijestup, nego/već samoubojstvo.*

U primjerima (20–22) zanijekana je predikatna dopuna, odnosno imenski dio predikata, a glagolski je dio u jesnome obliku. Te bismo konstrukcije mogli prikazati kao X *ne* y , *nego/već* X y' , iz čega je razvidno da je nepredikatni član y zanijekan u prvoj surečenici te korigiran i gradiran u drugoj kao y' . Dakle u rečenicama u okviru

⁷ Pod nepredikatnim članovima rečeničnoga ustroja podrazumijevamo sve rečenične članove osim predikata, odnosno njegova ličnoga glagolskoga dijela, npr. *Nakraju su nazvali ne mene, nego moga muža, Nazvali su ga ne jučer, nego tek danas, To je bio ne previd, nego bezobraština*. Negacija nepredikatnih članova pri tome predstavlja parcijalnu (usp. Nazalević Čučević 2016) ili sastavničku negaciju (usp. Zovko Dinković 2013). Za razliku od nje negacija u primjerima (10–14) i (15) predstavlja rečeničnu negaciju jer je nijekanjem finitnoga glagola predikat zanijekan u cijelosti, usp. *Ratove ne smatraju zlom, nego biznisom* i primjer (17).

⁸ Pretpostavlja se da je Ana kao učenica generacije najbolja učenica razreda.

2.2.2. korektura je neupitna, ali sadržaj kojim se prva surečenica korigira u cijelosti ili parcijalno ima višu vrijednost (v. bilješku 8).

2.2.3. Nezavisnosložene suprotne rečenice sa značenjem pribrajanja

U okviru jezikoslovne kroatističke literature rečenice koje podvodimo pod sljedeći tip suprotnih rečenica nazivaju se nezavisnosloženim gradacijskim rečenicama. U raspravi ćemo iscrpnije obrazložiti zašto ih nazivamo *rečenice sa značenjem pribrajanja*. U okviru njih razmatramo tri tipa korelativnih rečenica. Prvi sadrži udvojeni veznički izraz *ne samo... nego/već i*; drugi *ne samo da/što ... nego/već i ili nije samo da/što... nego/već i*; treći *ne samo jer/radi/kad/na način da ... nego/već i jer/radi/kad/na način da*.

Primjeri (23–27) ilustriraju prvi tip rečenica sa značenjem pribrajanja:

(23) *Ljubav ne bi trebala biti samo posljedica nego/već i uzrok.*

(24) *Igre prstićima nisu samo zabavna i zanimljiva aktivnost nego/već i vrlo korisna vježba.*

(25) *Nisu samo došli nego/već su i ostali.*

(26) *On je ne samo lijep nego/već i prava maza.*

(27) *KFOR održava sigurnost ne samo na Kosovu nego/već i u cijelom susjedstvu.*

Iz rečenica (23–27) razvidno je da suodnos konstrukcija počiva na pribrajanju (dometku ili adiciji) u okviru identifikacije ili atribucije, usp. *ljubav – posljedica i uzrok* u (23), *igre prstićima – zabavna i zanimljiva aktivnost te korisna vježba* (24); predikata, npr. *došli su i ostali* (25), adverbijalnoga modifikatora, usp. *održavati sigurnost na Kosovu i u cijelom susjedstvu* (27). U prvoj se surečenici iznosi jedna atribucija (23–24, 26), radnja (25) ili okolnost (27), a u drugoj joj se pribraja još jedna. Pritom se rabi konstrukcija *ne X samo y nego/već (X) i z* (23–24) ili *X ne samo y nego/već (X) i z* (26–27). Budući da se jednoj radnji može pribrojiti druga radnja (25), valja izdvojiti i konstrukciju *ne samo X nego/već i Y*, gdje *X* i *Y* predstavljaju dvije različite radnje. Predikati su rečenica imenski ili glagolski, glagoli u njihovoj službi u ličnome su obliku. Za razliku od rečenica opisanih u 2.2.1. i 2.2.2., u kojima je sadržaj prve klauze zanijukan u cijelosti ili parcijalno te korigiran (i gradiran) u drugoj klauzi, u rečenicama (23–27) moglo bi se govoriti o nijekanju postojanja isključivo jedne radnje, atribucije ili identifikacije, okolnosti i sl. da bi se potvrdilo da uz nju postoji još jedna. Takvo nijekanje može biti rečenično (23–25) i parcijalno (26–27).

Primjeri su drugoga tipa rečenica sa značenjem pribrajanja oni od (28) do (32):

(28) *Ne samo da/što je lijep nego/već je i prava maza.*

(28a) *Nije samo da/što je lijep nego/već je i prava maza.*

- (29) *Ne samo da/što su lijepi nego/već su i prave maze.*
(29a) *Nije samo da/što su lijepi nego/već su i prave maze.*
(30) *Ne samo da/što me mrzi nego/već me i prezire.*
(31) *Nije samo da/što sam sireve kupila nego/već sam si napokon kupila i okruglu posudu za pečenje pita.*
(32) *Nije samo da/što je hrana uzgojena u skladu s prirodom nego/već ima i najkraći lanac distribucije.*

I u rečenicama (28–32) surečenice se međusobno odnose na razini pribrajanja (dometka ili adicije) u okviru identifikacije ili atribucije, usp. *on – lijep/maza* u (28–29a); radnje, npr. *mrziti/prezirati* u (32), pacijensa, usp. *kupiti sireve/okruglu posudu za pečenje pita* u (31). Kao i u primjerima (23–27) u prvoj se surečenici iznosi primjerice jedna atribucija (28–29a) ili radnja (25), a u drugoj joj se pribraja još jedna. Pritom se rabi konstrukcija *ne samo da/što X y nego/već (X) i y* (28, 29, 30) ili *nije samo da/što X y nego/već (X) z* (28a, 29a, 31, 32). Također, s obzirom na to da se jednoj radnji može pribrojiti i druga radnja, kao u (30), treba istaknuti i konstrukciju *nije samo da/što X nego i Y*, gdje *X* i *Y* predstavljaju dvije leksički različite predikacije. Kada je riječ o udvojenome vezniku predmetnoga tipa rečenica, razlikujemo *ne samo da... nego/već i te nije samo da... nego/već i* jer niječnici *ne* ispred restriktivne čestice *samo* konkurira nelični prezent glagola *biti* (*nije*). Zato ga ističemo kao posebnu sastavnicu veznoga sredstva toga tipa rečenica. Kao i u rečenicama (23–27) riječ je o o nijekanju postojanja samo jednoga informativnoga dijela da bi se potvrdilo postojanje i drugoga.

Kada je riječ o trećemu tipu aditivnih rečenica, razmatramo primjere tipa (33–35):

- (33) *Suđenje je privuklo veliku medijsku pozornost ne samo jer se radi o trojici najviših hrvatskih vojnih časnika koji su se pojavili pred sudom u Hagu već i zbog njihova tima obrane.*
(34) *Svaka im čast na tome ne samo jer sebi najviše pomažu takvim stavom nego zato jer jedino u takvim utakmicama naši klubovi mogu imati pripremu za Europu.*
(35) *Naš nauk je valjan ne samo kad je potpuno pravovjeran već i kad je izložen potpuno cjelovito.*
(36) *Roditelji pomažu djeci u razvijanju samopuzdanja ne samo na način da im pružaju ljubav i bezuvjetno prihvaćanje nego i tako što im pomažu da se osjećaju kompetentnima i sposobnima.*

U primjerima (33–36) riječ je o višestrukosloženim rečenicama u kojima se pojavljuje prijelazni koordinacijsko-subordinacijski tip aditivnih rečenica, pri čemu

govorimo o konstrukcijama tipa *X ne samo jer/radi/kad/na način da Y nego/već i jer/radi/kad/na način da Z*. Za razliku od prethodno navedenih tipova rečenica konstrukcije s *nego* i *već* u rečenicama tipa (33–36) ne mogu stajati samostalno – pribrajanje je uklopljeno u logički složeniji odnos, okolnosni ili odredbeni, usp. i (37–38):

(37) *Upoznala je čovjeka koji ne samo da je dobar nego je i pametan.*

(38) *Razgovarala sam sa studentima čiji su stavovi ne samo zreli nego i napredni.*

U primjerima (37–38) konstrukcija s veznicima *nego* ili *već* dolazi u okviru atributne surečenice relativnoga tipa, koja se uvrštava odnosnim zamjenicama, a atribucija se izriče korelativnom konstrukcijom sa značenjem pribrajanja – *Xy koji/čiji ne samo da Ry nego/već i Qy*, gdje se *Xy* odnosi na predikat (*X*) i njegovu dopunu (*y*), a *Ry* i *Qy* na različite atribucije predmetne dopune (*y*).⁹

2.3. Usporedne zavisnosložene rečenice

U okviru zavisnosložene rečenice razmatramo rečenice tipa (39–42). Riječ je o rečenicama koje se podvode pod usporedne (komparativne) rečenice kojima se izražava usporedba po nejednakosti (v. Silić i Pranjković 2005: 340).

(39) *Ispalo je bolje nego smo se nadali.*

(40) *Dobili ste više darova nego kad je zadnji put došao.*

(41) *Stvari su složenije nego što se mogu činiti.*

(42) *Jednostavnije je nego što mislite.*

Na temelju primjera (39–42) razvidna je paralela s rečenicama u (7–9). U obama tipovima rečenica *nego* dolazi u konstrukciji, tj. surečenici koja predstavlja standard usporedbe, tj. ono s čim se kakav predmet ili radnja uspoređuje. Gradacija je izrečena sintetičkim komparativom (npr. *složenije, jednostavnije*), a standard usporedbe izrečen je s *nego* + *imenska riječ ili infinitiv* (7–9), odnosno surečenicom s *nego* (39–42). Sličan je odnos usporednosti prisutan i u rečenicama u kojima *nego* dolazi kao dio proizvedenoga veznika vremenskih rečenica sa značenjem poslijevremenosti, npr. *Prije nego uđete, pokucajte, Sporazum je potpisan prije nego što je to itko očekivao* (Silić i Pranjković 2005: 337), gdje je prvi dio veznickoga izraza zadužen za iskazivanje vremenske kvalifikacije radnje, a drugi dio za izricanje usporedbe.

⁹ Na temelju primjera tipa *Ana je učenica koja nije samo najbolja u razredu nego i u generaciji* ili *Bit ću uz tebe ne samo kad me budeš trebao nego uvijek* razvidno je da je ta vrsta korelativne rečenice kojom se upućuje na okolnost ili odredbu može sadržavati i gradacijsko značenje.

3. Rasprava

Na temelju svega rečenoga u 2. poglavlju pokušat ćemo zornije ukazati na posebnosti porabe *nego* u okviru jednostavne i zavisnosložene rečenice te *nego* i *već* u okviru nezavisnosložene rečenice, upućujući na sintaktičko-semantičke osobitosti konstrukcija koje sadrže predmetnu česticu, tj. veznik. O *nego* i *već* u radu govorimo u kontekstu gradacijskoga značenja, usporednoga značenja te značenja pribrajanja.

3.1. Jednostavna rečenica – gradacijsko i usporedno značenje

Kao prvi tip jednostavne rečenice s česticom *nego* izdvojili smo onaj u kojemu *nego*, združen s česticom *više*, npr. *Cijena je više nego povoljna* i primjeri (1–6), ili *manje*, npr. *Njegov odlazak je bio manje nego prijateljski*, opisno iskazuje veći ili manji stupanj značenja iskazana pridjevom ili prilogom. U takvoj porabi konstrukcijom s *nego* izriče se gradacija. Taj je tip gradacije moguće zamijeniti sintetičkim komparativom ili pak drugim tipom opisnoga izražavanja većega stupnja svojstva,¹⁰ koji uključuje uporabu gradacijske čestice ispred pozitiva pridjeva ili priloga, usp. *Cijena je više nego prihvatljiva*, *Cijena je prihvatljivija (od jučerašnje/nego jučerašnja)*, *Cijena je jako prihvatljiva*. Konstrukcija s *nego* u primjerima tipa (1–6) obično dolazi u službi predikatne dopune te adverbijalnoga ili atributnoga modifikatora. Na temelju gornjega primjera *Cijena je prihvatljivija (od jučerašnje/nego jučerašnja)*, kojim smo ilustrirali morfološku komparaciju, razvidno je da se *nego* u okviru jednostavne rečenice može rabiti i u značenju standarda usporedbe, v. i (7–9). Drugim riječima, konstrukcijom s *nego* tada se ne izriče gradacija, nego usporedba – s čime se što uspoređuje, o što se omjerava viši stupanj svojstva, usp. *Današnja je cijena povoljnija nego jučerašnja/od jučerašnje*. U tim je rečenicama gradacija dakle izražena morfološki, a *nego* je u sastavu konstrukcije kojom se izriče standard usporedbe te koja je zamjenjiva prijedložno-padežnim izrazom *od* + G. Dakle u okviru jednostavne rečenice česticu *nego* razmatramo u bliskim, ali u načelu antipodnim ulogama. Gradacija (iskazivanje većega stupnja) podrazumijeva usporedbu (omjeravanje o standard usporedbe) – u prvome tipu jednostavnih rečenica (1–6) veći stupanj svojstva izrečena pridjevom ili prilogom izriče se konstrukcijom s *nego*, a u drugome tipu on se izriče morfološkim načinom, a konstrukcijom s *nego* izriče se standard usporedbe. *Nego* u obama tipovima rečenica ne alternira s *već*. S obzirom na to da oba tipa rečenica uključuju značenje gradacije, značenje se suprotnosti podrazumijeva, pri čemu se u prvome tipu rečenica konstrukcijom s *nego* postiže prijelaz prema većemu stupnju pridjeva ili priloga, a u drugome usporedba po nejednakosti – predmeti ili radnje, npr. *Voljeti je bolje nego ne voljeti*, uspoređuju se s obzirom na nejednak stupanj udjela svojstva izražena pridjevom ili prilogom.

¹⁰ O perifrastičnoj ili analitičkoj komparaciji pridjeva v. Marković (2010, 2018).

Napomenuli bismo da je u jezikoslovnoj literaturi prisutna dvojba o pripadnosti rečenica drugoga tipa zavisnosloženim usporednim ili komparativnim rečenicama (npr. Florschütz 1940, Raguž 1997).¹¹ To je donekle opravdano pretpostavi li se da je riječ o eliptičnim konstrukcijama, tj. da je pozitiv pridjeva u službi predikatne dopune, kao u (43), ispušten. Ipak, to nije slučaj s rečenicama u kojima u službi adverbijalne dopune ili adverbijalnoga modifikatora dolazi sintetički komparativ, npr. (44–45).

(43) ?*Ivan je viši nego što sam ja visoka.*

(44) **Voljeti je bolje nego što je dobro ne voljeti.*

(45) **Razmazila ga je više nego što je nju puno razmazila.*

Također valja uzeti u obzir i postavku koju za česticu, a ne veznik *kao* iznosi I. Pranjković (2013: 216–217). Oспорavajući stavove jezikoslovaca o vezniku *kao* (npr. Maretić 1963) u primjeru tipa *Ljut je kao ris*, I. Pranjković navodi da su u navedenome primjeru riječi *ljut* i *ris* povezane na temelju usporedbe, a da su konstrukcije toga tipa svojevrsne redukcije, kondenzacije konstrukcija tipa *Ljut je kao što je ljut ris*, u kojima se *kao* ne može upotrijebiti bez *što*. Slažući se s postavkom I. Pranjkovića da je *kao* u primjeru *Ljut je kao ris* sredstvo nominalizacije, kondenzacije, preoblikovanja verbalnih konstrukcija u nominalne, isto zastupamo i kada je riječ o *nego* u rečenicama tipa (7–9) te ga uzimamo kao česticu, tzv. nominalizator ili kondenzator. Dakle u rečenicama (7–9) riječ je o izražavanju usporedbe na razini jednostavne rečenice, a u rečenicama (39–42) o izražavanju usporedbe ili poređenja na razini subordinacije, usp. *Današnja je cijena povoljnija nego jučerašnja* i *Današnja je cijena povoljnija nego što smo navikli*.

3.2. Nezavisnosložena rečenica – suprotna, suprotna s gradacijskim značenjem i suprotna sa značenjem pribrajanja

U okviru nezavisnosložene rečenice prikazali smo tri tipa nezavisnosloženih rečenica – suprotne rečenice, suprotne rečenice s gradacijskim značenjem i suprotne rečenice sa značenjem pribrajanja. Suprotne smo na temelju primjera prikazali kao *ne X y*, *nego X z* (v. 10) ili *ne X*, *nego/već Y* (v. 15). Suprotne s gradacijskim značenjem

¹¹ U okviru *porednih* ili *komparativnih* rečenica J. Florschütz (1940: 161) navodi primjer *Tako narodu opet postane miliji rat negoli taki mir*. U istu skupinu rečenica uvrštava i one kojima se izriče „pojačavanje prema radnji glavne rečenice, pa se vežu dvojakim veznici *ne samo – nego i (već i)*“, dodajući da se „mjesto *ne samo* govori i *ne samo što, ne samo da, Ne samo da ću kupiti knjigu, nego ću je i pročitati*“. I D. Raguž (1997: 411) kao poredbene rečenice navodi *Bolje je tako nego ići pješice, Bit će brže autom nego ići biciklom*, napominjući da umjesto veznika *da* i prezenta može doći infinitiv, što se dalje može skratiti, zadržavajući samo element koji se uspoređuje, što je moguće samo onda kada je u objema rečenicama isti glagol: *Bolje je tako nego pješice, Bit će brže autom nego biciklom*. Također napominje da je u poredbenim rečenicama *nego* često sastavljeno s česticom *li*: *Bolja je ona negoli svi zajedno*.

prikazali smo kao *ne X y, nego/već X y'* (v. 19) ili *X ne y, nego X y'* (v. 20). U okviru rečenica s pribrojnim značenjem izdvojili smo tri podtipa – ovisno o tome je li u prvoj klauzi rečenična ili parcijalna negacija prvi je tip *ne X samo y nego (X) i z* (v. 23) ili *X ne samo y nego (X) i z* (v. 27); drugi je *ne samo da/što X y nego (X) i y* (v. 28) ili *nije samo da/što X nego i Y* (v. 28a); treći se pojavljuje u okviru višestrukosložene rečenice kao *X ne samo jer/radi/kad/na način da Y nego/već i jer/radi/kad na način da Z* (v. 33) i *Xy koji/čiji ne samo da Ry nego/već i Qy* (v. 37). Na temelju prikaza triju tipova suprotnih konstrukcija na razini koordinacije zaključili bismo da je u svima prisutna uvjetovanost uporabe *nego* i *već* negacijom lijevoga predikatnoga ustrojstva (usp. Belaj i Tanacković Faletar 2020: 82). Takav je suodnos klauza na značenjskome planu posebice jasno određen u okviru suprotnih rečenica – klauze su u korekturnome odnosu. Zanimjekani se sadržaj klauze ili kojega nepredikatnoga člana rečeničnoga ustroja, uključujući i predikatnu dopunu, ispravlja jesnom klauzom, kao u (10–15), odnosno potvrđivanjem kojega drugoga nepredikatnoga rečeničnoga člana, kao u (16–18).¹² Isti je odnos surečenica i u okviru nezavisnosložene rečenice s gradacijskim značenjem, s time što je uz korekturu prisutno i isticanje više vrijednosti kao u primjerima (19–22). Korelativnost u okviru suprotne rečenice s pribrojnim značenjem izražena je vezničkim izrazima *ne samo ... nego/već i, ne samo da/što ... nego/već i, nije samo da ... nego/već i, ne samo jer/radi/kad/na način da ... nego/već i jer/radi/kad na način da, Xy koji/čiji ne samo da Ry nego/već i Qy*. Korektura nije transparentna kao u prethodno navedenim primjerima, ali je itekako prisutna jer se zanimekanom klauzom niječe postojanje jednoga sadržaja da bi se utvrdilo postojanje i drugoga, što smatramo ključnim za izdvajanje tih rečenica u posebnu skupinu.

Iz rečenoga o tipovima nezavisnosloženih suprotnih rečenica i njihovih veznih sredstava razvidno je razgraničenje njihova značenja na one u kojima su klauze u odnosu najčistije realizacijske simultanosti (usp. Belaj i Tanacković Faletar 2020: 125), na one u kojima je suprotnost podržana i gradacijskim odnosom u smislu isticanja veće vrijednosti te na one u kojima se suprotnost ostvaruje kao nijekanje postojanja samo jedne predikacije ili kojega nepredikatnoga člana rečeničnoga ustroja da bi se pribrojila i druga predikacija ili koji drugi član rečeničnoga ustroja.

Nezavisnosložene rečenice tzv. čiste suprotnosti iscrpno su s kognitivnogramatičkoga polazišta opisali B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 82, 102–103) te smo s njihovim postavkama u potpunosti suglasni, posebice kada je riječ o upućivanju na jasno istaknut negacijsko-afirmacijski obrazac te, u odnosu na suprotne rečenice s veznicama *a, ali i no*, najsnažniju profiliranost suprotnosti dvaju semantičkih polova

¹² B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 102) govore o obaveznome strukturnome obilježju klauza s veznikom *nego/već* koji je određen suprotstavljanjem prema negacijsko-afirmacijskome obrascu, ističući da su predmetni veznici s obzirom na obavezan položaj u konstrukciji postnegacijski, a s obzirom na obaveznost uvrštavanja negacije u lijevu klauzu eksplicitnonegacijski suprotni veznici.

klauza. S obzirom na to da se negacijsko-afirmacijski odnos klauza može ostvariti i morfološkim nijekanjem, postavku o tome da „lijeva klauza u svojoj strukturi mora sadržavati negacijsku česticu koja njezin sadržaj dovodi u opreku prema afirmacijskome sadržaju desne klauze“, dopunili bismo napomenom da opreka može biti uspostavljena niječnim sredstvom – morfološkim ili sintaktičkim, v. (10–15).

Polazeći od toga da uz suprotnost sadrže i gradacijsko značenje, u posebnu smo skupinu izdvojili suprotne nezavisnosložene rečenice s gradacijskim značenjem. Njihova je struktura jednaka strukturi rečenica tzv. čiste suprotnosti, ali oprečni informativni dijelovi struktura stoje u gradacijskome odnosu, v. (19).

Kada je riječ o suprotnim nezavisnosloženim rečenicama sa značenjem pribrajanja, jasan je pomak u odnosu na pristup rečenicama tipa (23–32) u postojećim gramatičkim opisima (npr. Silić i Pranjković 2005, Belaj i Tanacković Faletar 2020). Odijelili smo ih od gradacijskih rečenica tipa (19) i svrstali u posebnu skupinu suprotnih rečenica u okviru koje odnos klauza ne promatramo kao gradacijski, nego pribrojni. U svim trima „podtipovima“ pribrojnih rečenica informativni dijelovi klauza nisu u odnosu gradacije ili isticanja veće vrijednosti, kao u (19), nego u odnosu pribrajanja – niječe se zastupljenost samo jednoga informativnoga dijela te se daje informacija o postojanju i drugoga, odnosno razbija se eksceptivnost. Držimo da takvoj interpretaciji u prilog ide i postavka B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020: 103) o apstrahiranju odnosa surečenica formulom NE JEDNO, NEGO DVOJE. Autori predmetne rečenice tumače kao gradacijske, napominjući da se po izboru veznoga sredstva i ostvarenim odnosima mogu opisati kao rubni ostvaraji suprotnih rečenica, tj. suprotne rečenice koje označavaju prijelaz od sastavnoga prema suprotnome značenju. Vođeni zaključkom o razbijanju eksceptivnosti i utvrđivanju supostojanja dvaju informativnih dijelova, skloniji smo govoriti o prijelazu od suprotnosti prema sastavnosti. U tom smislu treba razmisliti i o postavkama o pseudonegaciji kao obilježju tih rečenica (npr. Kovačević 2002, Nazalević Čučević 2016) jer uistinu se niječe, i to postojanje samo jednoga informativnoga dijela da bi se u odnos dovela dva, tj. da bi se jednom dijelu dometnuo ili pribrojio drugi.¹³ Uputili bismo još na strukturne osobitosti rečenica tipa (23–27) i (28–32), a onda i na posebnost rečenica tipa (33–38). Kada je riječ o rečenicama tipa *Ljubav ne bi*

¹³ M. Kovačević (2002: 88) iznosi postavku o niječnome sredstvu ispred restriktivnoga priloga *samo*. Tako se njegovo apsolutno djelovanje isključuje, a uvjetuje uvođenje sintaktički istorodnoga elementa kao poredbenoga korelata uvedenoga poredbenim veznicima *nego* i *već*, bez kojega bi rečenice bile strukturno nepotpune. Smatra da zato te konstrukcije nemaju niječno, nego potvrdno značenje, što potvrđuje mogućnost zamjenjivanja konstrukcijom s pojačajnom česticom i veznikom *i*, npr. *Ljubav bi trebala biti i posljedica i uzrok, Oni su i došli i ostali*. Smatramo da je *samo* u navedenome tipu rečenica restriktivna čestica, a ne prilog, da uvođenje istorodnoga elementa nije poredbeni korelat te da *nego* i *već* u predmetnim rečenicama nisu poredbeni veznici. Usporedne konstrukcije s česticom *nego* opisali smo u 2.1.2, a s veznikom *nego* u 2.3. U njima *nego* ne alternira s *već*. O sastavnome značenju konstrukcija s udvojenim veznikom *ne samo ... nego/već* i govore i L. Hudeček i L. Vukojević (2006:131).

trebala biti samo posljedica, nego i uzrok te (24–27), već smo u 2.2.3. istaknuli da su glagoli u službi predikata surečenice sa surečeničnom ili parcijalnom negacijom u ličnome obliku, pa smo ih apstrahirali formulom *ne X samo y nego (X) i z* ili *ne samo X nego i Y* te *X ne samo y nego (X) i z*. U tim formulama *ne* dolazi kao oznaka niječnosti finitnoga glagola sintaktičkim ili morfološkim sredstvom, odnosno kao signal zanjekana nepredikatnoga člana, ako je riječ o parcijalnoj negaciji. Govorimo li o rečenicama tipa *Ne samo da/što je lijep nego je i prava maza, Nije samo da/što je lijep nego je i prava maza, Ne samo da/što su lijepi nego su i prave maze, Nije samo da/što su lijepi nego su i prave maze* te (30–32) razvidno je da niječnici *ne* konkurira nelični prezent glagola *biti (nije)*, zbog čega ga uzimamo kao sastavnicu udvojenoga veznika, pa predmetne konstrukcije apstrahiramo formulama *ne samo da/što X y nego (X) i y i nije samo da/što X nego i Y*. Te konstrukcije B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 185) analiziraju u okviru eksceptivnih složenih rečenica s nerelativnim eksplicitno subordiniranim klauzama, nazivajući ih eksceptivno-gradacijskima. Zbog svega rečenoga u vezi s razgraničenjem gradacije i pribrojnosti te s razbijanjem eksceptivnosti, nismo skloni predmetne konstrukcije svrstati u eksceptivno-gradacijske, a unatoč subjektivnomu veznom sredstvu ni u zavisnosložene rečenice. Ipak, svjesni smo da o tomu valja još promisliti, posebice kada se u obzir uzmu zaključna promišljanja u vezi s eksceptivno-gradacijskim klauzama B. Belaja i G. Tanackovića-Faletara (2020: 188):

Može se dakle reći da ... eksceptivno-gradacijske klauze predstavljaju prijelaznu kategoriju od koordinacije prema subordinaciji jer su semantički usko povezane s koordiniranim prototipnim suprotnim i gradacijskim konstrukcijama, a od njih se jedino razlikuju sintaktički, odnosno po subjektivnome veznom sredstvu kao sastavnom dijelu subordinirane klauze. Zbog toga se na razini kompozitne strukture, tj. cijele složene rečenice sa subordiniranom eksceptivnom klauzom, ne može na razini semantičkoga pola govoriti o odnosu zavisnosti jer ni glavna ni subordinirana u svojoj semantičkoj strukturi ne sadrže prazno e-mjesto koje bi elaborirala druga klauza kao što je to slučaj kod ostalih tipova subordinacije. Drugim riječima, a slično kao i kod koordiniranih struktura, na razini kompozitne strukture riječ je o odnosu dvaju trajektora, dviju semantički nezavisnih struktura, pri čemu svaka zadržava svoj profil i biva konceptualizirana kroz vlastiti prozor pozornosti, no konceptualno-semantička ravnopravnost klauza u takvim složenim strukturama nije potpuno ekvivalentna onoj kod koordiniranih struktura jer je ipak riječ o subordinaciji.

To posebice postaje razvidno pri analizi rečenica koje smo kao treći podtip podveli pod suprotne rečenice sa značenjem pribrojnosti ili dometanja. Kao što smo istaknuli u 2.2.3, taj se podtip rečenica pojavljuje u okviru višestrukosložene reče-

nice tipa *Nauk je valjan ne samo kad je pravovjeran nego i kad je izložen cjelovito* ili u primjerima (33–34) i (36). Spomenuta je semantička nezavisnost struktura u tom tipu rečenica upitna jer je pribrojnost uklopljena u logički složeniji odnos, npr. vremenski, uzročni, namjerni. Takve „neosamostaljive“ konstrukcije sa značenjem pribrajanja¹⁴ nalazimo i u okviru odredbenoga odnosa, tj. u atributnim rečenicama, kao u (37–38).

3.3. Zavisnosložena rečenica – usporedna

Našom je analizom obuhvaćen i veznik *nego* u okviru zavisnosložene usporedne rečenice kao u primjerima (39–42). Dakle na razini subordinacije analiziramo samo one rečenice u kojima je nedvojbeno da glavna i subordinirana klauza u svojoj semantičkoj strukturi sadrže prazno e-mjesto koje elaborira druga klauza (Belaj i Tanacković Faletar 2020: 188). U rečenicama tipa *Ispalo je bolje nego smo se nadali* i (40–42) riječ je o usporednim rečenicama kojima se izriče usporedba po nejednakosti obilježja, svojstava i sl. (Vukojević 1996: 138). Kao i kod jednostavnih rečenica sa usporednim značenjem (7–9), zavisnom se klauzom izriče standard usporedbe. Veći stupanj svojstva sadržan je tako u glavnoj surečenici, a usporedni u zavisnoj. Spomenuli smo da je sličan odnos uspoređivanja prisutan i u rečenicama sa značenjem poslijevremenosti tipa *Prije nego uđete, pokušajte*, gdje se prilogom *prije* u sastavu proizvedenoga veznika lokalizira vrijeme, a s *nego* naznačuje usporedni odnos. Slično se i u rečenici (41) s veznikom *nego kad* smisaona usporedba po nejednakosti uspostavlja kroz vremenski suodnos dviju klauzalnih relacija (Belaj i Tanacković Faletar 2020: 217).

4. Zaključak

Na temelju svega rečenoga zaključili bismo da je *nego* riječ koja se rabi na razini jednostavne, nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice. Zamjenjiva je s *već* u okviru nezavisnosložene rečenice. U okviru jednostavne rečenice u upotrebi je čestica *nego* koja dolazi u dvama tipovima rečenica – u onima s gradacijskim značenjem i onima s usporednim značenjem. U prvome tipu rečenica dolazi združena s česticama *više* ili *manje*, opisno izražavajući veći ili manji stupanj značenja iskazana pridjevom ili prilogom. U drugome tipu jednostavnih rečenica čestica *nego* prati sintetički komparativ, te s imenskom riječi ili infinitivom izražava standard usporedbe. U okviru nezavisnosložene rečenice razmotrili smo upotrebu veznika *nego* i *već* u trima tipovima rečenica – suprotnoj rečenici, suprotnoj rečenici s gradacijskim značenjem te suprotnoj rečenici sa značenjem pribrajanja. Pod rečenicama tzv. čiste

¹⁴ Za nezavisnosložene suprotne rečenice sa značenjem pribrajanja (dometanja) predložili bismo i naziv *aditivne rečenice*.

suprotnosti podrazumijevamo odnos dviju klauza u kojima lijeva u svojoj strukturi mora imati niječno sredstvo kao mehanizam opreke prema afirmacijskome sadržaju desne klauze. Negacija pritom može biti i surečenična i parcijalna. Suprotne rečenice s gradacijskim značenjem uz opreku i korekturu izriču i gradacijski odnos, tj. prijelaz prema većemu. I u njima negacija može biti surečenična i parcijalna. U okviru suprotne rečenice sa značenjem pribrajanja razlikujemo tri podtipa rečenica u kojima se pojavljuju udvojeni veznici. U prvome se negacija nalazi izravno ispred finitnoga glagola ili na njemu. U drugome se tipu čestica *ne* ne nalazi ispred glagola, nego dijela veznika *samo da/što*, te alternira sa zanijekanim glagolom *biti* u neličnome obliku (*nije*), koji je od ostatka konstrukcije također odvojen dijelom veznikoga izraza *samo što/da*. Treći tip rečenica s pribrojnim značenjem ostvaruje se u okviru višestrukosložene rečenice, pri čemu se pribrojnost ili aditivnost takvih klauza uklapa u logički složeniji odnos poput vremenskoga, uzročnoga, namjernoga, načinskoga ili pak odredbenoga. Spomenuta tri podtipa aditivnih rečenica lučimo od rečenica s gradacijskim značenjem, smatrajući da se gradacijskima izriče veći stupanj svojstva, a da se pribrojnim niječe postojanje samo jednoga informativnoga dijela da bi se potvrdilo postojanje i drugoga. Kada je riječ o posljednja dva podtipa suprotnih rečenica, s udvojenim izrazima *ne samo da ... nego/već i, nije samo da/što ... nego/već i* te *ne samo jer/radi/kad/na način da ... nego/već i*, iskazali smo dvojbu svrstavanja u okvir nezavisnosloženih rečenica. Vođeni činjenicom da ni glavna ni subordinirana u svojoj semantičkoj strukturi ne sadrže prazno elaboracijsko mjesto koje bi elaborirala druga surečenica, kao što je to slučaj kod ostalih tipova subordinacije, odredili smo ih kao nezavisnosložene. S druge strane subjunktivno vezno sredstvo i neistoznačnost konceptualno-semantičke ravnopravnosti surečenica u tim strukturama onoj u koordiniranima (usp. Belaj i Tanacković Faletar 2020: 188) potaknulo nas je na daljnje propitivanje njihova odnosa. U okviru subordinacije zasad smo pristupili samo usporednim rečenicama sa značenjem nejednakosti u kojima dolazi veznik *nego* ili proizvedeni veznici *nego da, nego što, nego kad*, ukazavši na to da se zavisnom klauzom, kao i u jednostavnoj rečenici s usporednim značenjem, izriče standard usporedbe. Pri tome uz usporedno značenje može biti izraženo i primjerice vremensko.

Literatura

- Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2020. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga treća. Sintaksa složene rečenice*. Zagreb: Disput.
- Florschütz, Josip. ⁴1940. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za srednje i slične škole*. Zagreb: Izdanje naklade školskih knjiga i tiskanica Banovine Hrvatske.
- Hudeček, Lana; Vukojević, Luka. 2006. *Ne samo... nego/već (i) ustrojstva. Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32 (1). 127–158.
- Kovačević, Miloš. 2002. *Sintaksička negacija u srpskome jeziku*. Niš: Izdavačka jedinica univerziteta.

- Ljubešić, Nikola; Klubička, Filip. 2014. Using crowdsourcing in building a morphosyntactically annotated and lemmatized silver standard corpus of Croatian. U Erjavec, Tomaž; Žganec Gros, Jerneja (ur.), *Zbornik 17. međunarodne multikonferencije Informacijska družba – IS 2014 Zvezek G*. Ljubljana: Institut Jožef Stefan. 62–68.
- Maretić, Tomo. ³1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Marković, Ivan. 2010. *Uvod u pridjev*. Zagreb: Disput.
- Marković, Ivan. ³2018. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Nazalević Čučević, Iva. 2016. *Sintaktička negacija. Usporedna analiza sintaktičke negacije u hrvatskome i makedonskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Pranjković, Ivo. 2013. *Gramatička značenja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Pranjković, Ivo. 2018. O riječima *nego*, *no*, *već*, *još* i *tek*. *Fluminensia* 30 (1). 63–76. <https://doi.org/10.31820/f.30.1.9>
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vukojević, Luka. 1996. Strukturno-semantički status poredbenih rečenica. *Filologija* 27. 123–151.
- Zovko Dinković, Irena. 2013. *Negacija u jeziku. Kontrastivna analiza negacije u engleskome i hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

SENTENCES WITH *NEGO* AND *VEĆ*

The paper analyses the use of *nego* and *već* in different types of sentences, mainly at the level of parataxis. *Nego* is analysed within simple, compound and complex sentences, and *već* as an alternative conjunction within compound sentences. In simple sentences, *nego* appears as a particle, and in complex ones as a conjunction, i.e., as part of a conjunction expression whose part at the level of parataxis can be *već* as well. The syntactic and semantic status of sentences with the particle *nego* and the conjunctions *nego* and *već* is analysed on three levels. At the level of the simple sentence, the use of the particle *nego* is discussed regarding the meaning of gradation and comparison. At the level of the compound sentence, we discuss three types of adversative sentences: purely adversative, adversative with gradational meaning and adversative with additive meaning. The use of the conjunctions *nego* and *već* as parts of complex conjunctions is also discussed. At the level of the complex sentence, we briefly present some semantic peculiarities of comparative sentences with the conjunction *nego*. The analysis of adversative sentences with the aforementioned conjunctions and conjunction expressions also includes syntactic negation since negation is the basis of such constructions.

Keywords: *nego*, *već*, simple sentence, parataxis, hypotaxis, adversative sentences, gradation, addition, comparison syntactic negation

Adresa autorice:

Iva Nazalević Čučević

Filozofski fakultet Zagreb

HR – 10 000 Zagreb, Ivana Lučića 3

ivanazalevic@gmail.com